

EGY ELFELEDETT SZEGEDI ZENESZERZŐ: CSÁNYI MÁTYÁS

Éppen száz esztendeje, 1912. márciusában a szegediek körében nagy érdeklődést keltő hírt közölt a Szegedi Napló: „A színházban naponként szorgalmasan folynak a próbák Péter abbé-ból. Az énekes személyzet nagy ambícióval készül a búbajos muzsikájú, lebilincselően érdekes meséjű bemutatóra. Csányi Mátyás, a szegedi származású zeneszerző ügyes kézzel választotta meg az opera meséjét.”¹ A következő napon taktikus szerkesztőnk lapja a tárcarovatban már többet árult el a dalmű szerzőjéről. „Talentum és szorgalom egyesültek a szegedi zeneszerzőben, Csányi Mátyásban”, – írta egyebek mellett –, aki „az álmok rajongója, a ritmus fanatikusa. [...] Felhábortó, hogy a mi Operaházunk mindenféle protekciós, dilettáns kísérleteinek nyújt teret, de nem áll szóba az igazi tehetségekkel. [...] Csányi Mátyás igazi zeneszerző és kiváló dirigens minden körülmények között. És figyeljenek ide: az ő talentuma olyan nagy, amely előbb utóbb még ragyogóbban kitör és meg kell kapnia az eget.”²

Ki volt Csányi Mátyás, akit ilyen nagyra tartott a korabeli hírlapíró, s akiről a mai szegediek már aligha hallottak?

Jómódú családban született Szegeden 1884. december 5-én. Édesapja, János a Szegedi Kereskedelmi és Iparbank vezérigazgatója volt. Az Aradi Közlöny 1934. január 4-i számából pedig tudjuk, hogy Kodály Zoltán feleségét, Sándor Emmát, unokatestvéreként tarthatta számon. Mátyás iskoláit a kegyesrendi atyáknál végezte. Osztálytársai voltak többek között Aigner Károly a későbbi főispán, Szivessy Tibor az utóbb jeles építész, Sztricha Kálmán a majdani dorozsmai plébános, a neves szobrászá lett Pick (Petri) Lajos és Juhász Gyula.³ Juhászra később így emlékezett:

„Hátam megett ült 8 évig a szegedi piaristák gimnáziumában. Csúnya arcát nagy mélytűző szemei fennkölt vonásúvá szépítették. Folyton a könyveket bújta, a padok alatt korát meghaladó akarással a legnehezebb tudományos könyveket olvasta. Egyik évben közösen egy lapot szerkesztettünk és a tanárok magyarázatai közben a pad alatt kézzel kézre adták tovább a diákok. [...] Pap volt, szerelmes volt, tanár volt, beteg lett, öngyilkos lett, felépült,

¹ Szegedi Napló, 1912. március 5.

² Szegedi Napló, 1912. március 6.

³ Péter László: Mindörökké Szeged, 364.

újságíróskodott, nyomorgott, mindig gyönyörű verseket írt és mindig koplalt.”⁴

Csányi Budapesten jogot kezdett tanulni és párhuzamosan vele a Zeneakadémiát is látogatta, majd Bécsben a világhírű Theodor Leschetitzky zongoraművész tanítványa lett. Karmesteri pályáját 1905-ben Svájcban kezdte, majd – miután két év multával felvételt nyert az Országos Színész Egyesületbe –, Aradon, Szendrey Mihály társulatában folytatta. Később működött Miklóssy Gábor, Heves Béla, Fekete Mihály és mások társulataiban is. Ekkor már felesége Fehérváry Etelka színésznő. Házasságukból született 1909-ben Piroska leányuk.

Ugyanebben az évben tért vissza először szülővárosába, és a nyári színházi szünetben Szűcs Laci Horváth Mihály utcai Szegedi Kabaré Mulatójában a zongora mellé ült. Nyár végén Szegedről Pécsre szerződött, azután 1911-ben ismét Aradon vette kezébe a karmesteri pálcát. Időközben elkészült *Péter abbé* című operája, amit a Schöpflin Aladár szerkesztésében megjelent Magyar Színművészeti Lexikon adatától eltérően, ismereteim szerint először nem Aradon, hanem Hódmezővásárhelyen mutattak be.

A Jövendő, Vásárhely rövidéletű kulturális folyóirata 1911. augusztus 20-i, összevont 8-9. számában a következőt közölte: „Egy magyar zeneszerző műve kerül színre vidéken, a főváros mellőzésével, ami minden esetben azt jelenti, hogy a vidék is kezd tényező lenni abban a koncertben, melyet eddig csak a fővárosban és a fővárosból dirigáltak. [...] Csányi Mátyás operája az első, mely vidéki színpadon megjelenik.” A művet, Szendrey Mihály aradi társulata mutatta be, ugyanis az ő nyári állomásuk Hódmezővásárhely. Az opera előadása Csányi javára történt, feltehetően amolyan előbemutatóként. Az augusztus 24-i premierről a Vásárhelyi Reggeli Újság 29-én és 30-án, – „(dr.)” tollából –, kimerítő tanulmányt közölt.

„Tiszta lélekből kívánta minden kulturéhes lélek, vajha Csányi Mátyás [...] eltalálta volna azt az utat, mely a magyar opera modern megvalósításához vezet” – állt a magyar zenedráma helyzetét is taglaló 29-i írásban. – „Komoly érdeklődéssel tekintettünk a premierje elé; bár sajnos, darabja címéből és tárgyából indulva ki nyomban megállapíthattuk volna, hogy az árvaságban tengő magyar opera felvirágzásának hajnalhasadása, nem a *Péter abbé*-hoz fog fűződni. Mert ez az új opera színben, hangban, tárgyban, felfogásban, hangszerelésben az olasz mesterek zsenialitásának, impressziók szülte kisdede.”

Az augusztus 30-án megjelent írás már magára a műre összpontosított. „Csányi Mátyás még nagyon fiatal ahhoz,” – állapította meg a szerző –,

⁴ Aradi Hírlap, 1922. szeptember 8.

„hogy egy opera minden arányú monumentalitásával megbirkózzék. [...] Nagy zenei intelligenciájához nem társul azonban az esztéta és művész abszorbeált, egyetemes műveltsége is; nem a saját zsenijéből termel, de ügyesen és értelmesen válogat. Egy-egy szép, megérzett zenei álomról, egy-egy viharszerű tomboló akkordról azt hiszi, hogy az övé, azt hiszi, hogy az impresszió kívül neki hozzá más köze is van és szent mámorában, alkotás vágyától ihletett agyában zseniális harmóniával elegyednek össze: Verdi, Mascagni, Bizet és Csányi. Zseniálisan gömbölyödnek össze a ragyogó szép zenei gondolatok s [...] a komponista pompás zsenialitása kerül a felszínre s aratja a különben jól kiérdemelt tapsot. [...] Értékesebb, hatásosb számok, zenei fejezetek a második felvonásban vannak inkább; az első felvonás sok tekintetben szintelen és fárasztó. [...] A ház, mely ez estre szépen megtelt, ünnepelte a talantumos szerzőt s kiváltképp a Szegedről átjött vendégek, a szerző szegedi voltára tekintettel tüntetőleg lelkesedtek.”

A Vásárhely és Vidéke recenziése augusztus 27-én jóval elnézőbben ítélkezett. Csányi Mátyás „muzsikája erőteljes, tud színezní, hangulatot festeni a zenével s első darabjának nagyszerű előadása után meg vagyunk arról győződve, hogy még többször fogunk találkozni az ő alkotásaival.”

A mű aradi bemutatóját a színház téli évadában, 1911. november 28-án tartották meg, s ezt a dátumot közli a lexikon – szerintem tévesen! – ősbemutatóként. Az operát a szegedi Városi Színház igazgatója, Almássy Endre még Vásárhelyen látta, s hamarosan színháza műsorára is tűzte. Almássy feltehetően nem csak a szerző szegedi származása miatt döntött a bemutatás mellett, hanem azért is, mert a szabadkőműves páholy tagjaként kedvére való volt az opera tagadhatatlanul egyházellenes szüzséje.

A librettót Csányi, Zola regényciklusának, a *Három város-nak Róma* című regénye alapján készítette el. A történet szerint Péter abbé, – akinek egyházi írt könyve megbotránkozást keltett a Vatikánban –, Rómába utazik, hogy a párizsi érsek ajánlólevele segítségével pápai kihallgatást kapjon, és könyvének magyarázatát adja. A Vatikánban találkozik Boccanera bíboros hűgával Benedettával és szerelemre lobban iránta. A lányba szerelmes a Szentszék ülnökének titkára Paparelli is, ezért féltékenységében megakadályozza az abbét abban, hogy a pápa elé jusson, sőt azt is eléri, hogy az Egyház a könyvet indexre tegye. A csapásba Péter abbé beleroppan, s hogy bűnbocsánatot nyerjen, a Szentföldre indul vezekelni.

A zenei betanításra Csányi 1912 februárjában érkezett Szegedre, s míg az előkészületek folytak, két egyfelvonásos opera – Farkas Ödön: *Tetemrehívás*⁵ és Nádor Mihály: *Falu végén kurta kocsmá* –, dirigálását is elvállalta.

⁵ Farkas Ödön dalművét az Operaház 1900. október 5-én bemutatta

Az is lehet, hogy műsorra tűzésüket ő maga szorgalmazta, hisz Nádor évfolyamtársa volt a Zeneakadémián. A *Péter abbé* színre állítását Ferenczi Frigyes az Opera későbbi főrendezője végezte. A címszerepet Cseh Ferenc, Paparelli titkárt Huszár Károly – mindkettő az aradi bemutató szereplője –, Benedettát pedig a szegedi Nagy Aranka énekelte.⁶ A bemutatót 1912. március 7-én tartották.

„Eléggé jelentős vidéki siker után [...] a szegedi színpadra vonult be *Péter abbé*, Csányi Mátyásnak, a kétségtelenül izmos tehetségű fiatal szegedi zeneszerzőnek lírai operája. Mi, akik közvetlen tanúi voltunk Csányi fejlődésének, a mai estén elragadtatva, fellelegedve néztünk a karmesteri székben nyugodtan dirigáló szerzőre” – tudósított a Szegedi Híradó.⁷

A liberális szellemű Szegedi Napló fenntartás nélkül dicsérte a kevés akciójú zeneművet. „Csányi Mátyás tele van zenei gondolatokkal, színekkel és ezeket a gondolatokat zenei képzettsége révén értékesíteni is tudja, színeit pedig elhelyezni, összhangba hozni. Kettős határ közt mozog, Wagner és Puccini irányába húz, zenéjében egyaránt feltalálható a dallam és az illusztrálás. [...] Meglepő a hangszerelési képessége, ami leginkább kitűnik a nyitányban, amelyben erő lüktet és a gondolatok gazdagsága. Pompás Benedettának a virágokat dicsőítő áriája, Péter abbénak a jövőendő Rómáról szóló éneke, majd Paparelli szerelmi áriája, amely legjobb része a zeneileg igen értékes operának.”⁸

A konzervatív, kormányhoz hagyományosan lojális Szegedi Híradó kritikusan ítélte meg a művet. Elsősorban az indexre tett Zola regény ihlettel történetet tűzte tollhegyre. Kifogásolta a hihetetlen helyzeteket, a Vatikánban enyelgő, „turbékoló szerelmes papok” képtelenségét és a szövegek könyv egyéb furcsaságait. „Kár volt, hogy Csányi maga írta meg operája librettóját” – sajnálkozott a bíráló –, mert „ami irodalmi szempontból lehetetlen, lehetetlen az zenei tekintetben is.” Ennek ellenére a muzsikával kíméletesebben bánt. Leszögezte, hogy jobb, mint a szüzsé s „ha csak a zenét nézzük, témái egytől egyig megkapóak, ezek kidolgozása és hangszerelése pedig elismerésre méltó.” Az énekesek közül különösen a két vendégművészt dicsérte. Cseh „imponálóan hatalmas hangja csodálatot keltet”, Huszár „erőteljes és szép tenorja sokakat meghódított” – állapította meg. Mindent összegezve, a következőt írta: „ez a lírai opera csupán egy nagy, valószínű-

⁶ A teljes szereposztás: Boccanera bíboros: Oláh Gyula; Benedetta a húga: Nagy Aranka; Dárió herceg: Virágháthy Lajos; Péter abbé, párizsi lelkész: Cseh Ferenc mv.; Monsignore Nani a Szentszék ülnöke: Heltai Jenő; Paparelli, a titkára: Huszár Károly mv.; Don Vigilio a bíboros gyóntatója: Binder Károly

⁷ Szegedi Híradó, 1912. március 8.

⁸ Szegedi Napló, 1912. március 8.

leg beteljesedő ígélet s nem az az abszolút komoly művészi munkaeredmény, amelynek első pillanatban látszik.”⁹

Operája bemutatása után Csányi visszatért Aradra ahová karmesteri szerződése 1913 tavaszáig kötötte. Közben azonban szerzőként a fővárosban is bemutatkozott. Budapest szívében a VI. kerületi Gyár (ma Jókai) utca 21 szám alatt, 1912 októberében megnyílt a rövid ideig működő Ferenczy Kabaré. A kabarészínháznak nevet adó Ferenczy Károly komikus csak névrokona az Operaház főrendezőjének Ferenczi Frigyesnek. A kabaré megnyitása idején a műfaj még nívós irodalmi fórum volt, ahol helyet kaptak Ady, Babits, Heltai, Kosztolányi és Somlyó Zoltán versei, Molnár Ferenc és Móricz Zsigmond jelenetei, felcsendültek Szirmai, Hetényi, Reinitz és Huszka melódiái. E rangos társaságba sorolt be Csányi, amikor az újonnan nyílt intézmény 1913. január 13-án bemutatta *Offenbach álma* című zenés jelenetét.

Az ifjú dirigens 1913. szeptemberében Aradról Nagyszébenbe szerződött, majd 1914-ben a Népopera (ma Erkel Színház) alkalmazta korrepetitor – karmesternek. Csányinak azonban nem volt szerencséje. Kitért a háború, és a Népopera 1914 őszén bezárta kapuit. Így azután 1915 nyarára hazatért Szegedre, s a Korzó mozi kerthelyiségében megnyíló nyári színházhoz írt alá kontraktust. „A páratlanul szép, hatalmas kert kellemes, üdítő hely, gyönyörűen díszítve” – adta hírül a sajtó, – ahol a kabaré előadásokon „Csányi Mátyás karnagy az országos nevű zeneszerző és zongoravirtuóz dirigálja újjászervezett zenekarát.” A kabaré vidám követői közt töltött boldog napok után a világégés forgószele őt is magával sodorta, és tiszthelyettesként szolgálta végig a háborút.

A fegyverletételt követően szülővárosába tért vissza és forradalmi hevülettel vetette magát Móra és Juhász oldalán a város kulturális életébe. A Délmagyarország 1919. március 30-i számából tudjuk, Dettre János népbiztos elrendelte, hogy „a városi színházban vasárnap délelőttönként [...] népszerű hangversenyek tartassanak. E hangversenyek rendezésével Csányi Mátyást”, munkáselőadások rendezésével Juhász Gyulát, könyvismertető előadások tartásával pedig, Móra Ferencet bízta meg. Ennek egyik első lépéseként, – miközben vasárnaponként hangversenyeket dirigált, – április 26-án, a színház megújítása jegyében Juhász Gyulával és Móra Ferencsel „nagy mesedélutánon” vett részt, ahol a két író, Csányi zenekíséretével tanulmányos fabulákat mondott a jövő színházi nemzedékének, a gyermekeknek.¹⁰ Számos teendője mellett a zeneszerzést sem hanyagolta el. 1919. augusztus 8-án, „a zsidó templomban [...] Csányi Mátyás új *Zsoltár*-át mutat-

⁹ Szegedi Híradó, 1912. március 8.

¹⁰ Sándor János: Thália örökös jegyese – Juhász Gyula, 43.

ták be” – adta hírül a Délmagyarország. – „Schweiger Sándor szólója, valamint a kar- és orgonakíséret gyönyörűen érvényre juttatta az új mű áhítatos szépségeit.”¹¹

A következő év január 6-án új zeneszerzői arcát mutatta. Ekkor nyitotta meg kapuit Szegeden a Royal kávéház Kelemen utcai oldalán a Royal Színház, amely teljesen izolálva volt a kávéháztól, külön bejáraton lehetett megközelíteni. A társulat tagjait fővárosi művészek alkották, a műsort pedig „jónévű pesti írók és zeneszerzők írták.” A kabarészínház zenei vezetését Csányi Mátyásra bízták. Ezen a színpadon hangzottak el először megzenésített Petőfi versei.¹²

Azután alig telt el egy hónap, ismét új műfajjal jelentkezett. A Színház és Társaság hírül adta, hogy február 8-án a zsidó hitközség nagytermében bemutatják Csányi Mátyásnak, az *Énekek Éneke* szövegére írt *Pastorale*-jét.¹³ A bemutatót azonban a spanyolnátha járvány miatt elhalasztották. A bibliai zeneművet végül február 15-én „vasárnap délelőtt adta elő a Szegedi Leányegylet rendezésében egy erre az alkalomra összeállított vegyeskar és zenekar a szerző vezénylete mellett.”¹⁴

A Délmagyarország több elismeréssel, mint szakszerűséggel írt az eseményről. Csányi „opusában nemcsak a dallambőség kapja meg a hallgatóságot,” – állt a lapban –, „hanem a szélesvonalúsága, a felépítési képessége, zenei festési készsége és bravúros hangszerelési művészete. [...] E kompozíciójával új etaphoz ért Csányi Mátyás, aki elvitathatatlanul bebizonyította, hogy nemcsak mondanivalója van, de zenei gondolatait tisztult zenei érzékkel tudja felszínre hozni és megszólaltatni. A kis zenekar alkalmazkodva szolgálta a művet, jól működött a vegyeskar is. [...] A közönség élvezettel hallgatta a magánénekszámokat, a szépségekben gazdag művet.”¹⁵

Az *Énekek Éneke* „témában és kidolgozásban [...] maradandó becsű műve egy klasszikusoktól ihletett zenei poétának” – írta a Színház és Társaság. – „A közönség lelkesen ünnepelte Csányit, aki mint dirigens is kitűnően érvényesült. A *Pastorale* bemutatása előtt Löw Immanuel dr. főrabbi, az *Énekek Éneké*-nek művészi fordítója tartalmas bevezető előadást tartott.”¹⁶ Ezt a tulajdonképpeni oratóriumot Szeged után később Budapesten és Aradon is előadták.

¹¹ Délmagyarország, 1919. augusztus 9.

¹² Színház és Társaság, 1920. 2. sz.

¹³ Színház és Társaság, 1920. 6. sz.

¹⁴ Színház és Társaság, 1920. 7. sz.

¹⁵ Délmagyarország, 1920. február 17. Az est szölistái: K. Radó Anna szoprán; Balassa József tenor; Seelenfreund Albert bariton és Tennen Viktor basszus

¹⁶ Színház és Társaság, 1920. 8. sz.

Két hónappal később, 1920. április 5-én a Korzó Moziban, egy matiné keretében Csányi bemutatta legújabb szerzeményeit. Az előadáson Karácsi Illy, Balassa József és Tihanyi Zoltán operaénekesek működtek közre. Műsorközlőnek Csányi régi osztálytársát, Juhász Gyulát kérte fel. „Elsőrendű ötlet volt Juhász Gyulát megnyerni” – lelkesedett a Színház és Társaság recenzense. – „Szellemes csevegésével, klasszisokkal emelte a matiné színvonalát.” A cikkíró a zeneszerzőtől sem sajnálta a dicsérő körmondatokat. „Stílusos zenész, erős a formaérzéke, éppen ezért szerzeményei kerek egészek hatnak, melyben nincs zavaró elem és bánatos hangulatukkal mindenkor a hallgató szívéhez férkőznek. Költői vénája erős, melódiai eredetiek, és hangulatfestése a szöveghez simul.”¹⁷ Az előadott zeneművekről a Délmagyarország is elismeréssel szólt. „Szép és a versek hangulatát teljesen visszaadó zenei szerzemények, amelyekben annyi a dallamosság, mint az invenció. Csányi Mátyás egyre halad a sikerek útján és termőereje most van virágjában.”¹⁸ Kár, hogy a megzenésített versekről semmit sem tudunk. Így azt feltételezzük, – mivel Csányi rendszeresen írt és írásai az Aradi Közlönyben és az Aradi Hírlapban meg is jelentek –, hogy a megzenésített versek az ő költeményei voltak. A dalok mellett a matinén egy duett is elhangzott Csányi Clodius című, 1905-ben írt operettjéből.

Az ősz változást hozott a Városi Színház életébe. Az igazgatói székbe Almássy helyett Palágyi Lajos került, aki Csányit nyomban le is szerződtette az 1920–21-es szezonra zenei vezetőnek. Azonban hamar kiderült, hogy a színház énekes társulat roppant gyenge, ráadásul a csonkolt ország rohamosan romló gazdasági helyzete, az operajátszás szüneteltetésének árnyékát is előre vetítette. A kilátástalan helyzetbe került karmester csalódását csak az enyhítette, hogy műveivel megjelenhetett „1921. február 3-án a budapesti Vigadóban tartott nagy hangversenyen.”¹⁹ A koncertről a Szegedi Napló *Csányi Mátyás Heine dalai* címmel közölt rövid recenziót. „Csányi Mátyás az ismert szegedi zeneszerző megzenésítette Heine néhány népdalát, amelyeket Budapesten a Kiss József tiszteletére rendezett hangversenyen adtak elő. Csányi finom, invenciózus dalai nagy hatást keltenek.” Székelyhidyi Ferenc a Heine versekre írt dalok mellett, két tenoráriát is előadott az *Énekek Éneke* című oratóriumból.²⁰

¹⁷ Színház és Társaság, 1920. 15. sz.

¹⁸ Délmagyarország, 1920. április 7. A matinén Juhász Gyula három új versét is felolvasta. Erről bővebben: Sándor János: Thália örökös jegyese – Juhász Gyula, 56.

¹⁹ Szeged, 1921. január 26.

²⁰ Szeged, 1921. január 26. és Szegedi Napló, 1921. február 7.

Március 6-án zongorakisérőként lépett fel a Belvárosi moziban, a Magántisztviselők és Kereskedelmi Alkalmazottak Országos Szövetsége állás-talan tagjai javára tartott matinéján. A konferanszié szerepét Juhász Gyula töltötte be s a nívós műsort „szatírával és mosolygó iróniával” konferálta.²¹ Ez volt Csányi utolsó, színházon kívüli szereplése Szegeden, mert ekkor már elhatározta, szerződése lejártával elhagyja a várost.

Döntésének két nyomós oka is volt. Elsősorban az operajátszás szegedi kilátástalansága sarkallta erre, de lépésében a kommün bukása után kialakult helyzet is szerepet játszhatott. Csányi, Juhász Gyulával együtt gyerekes álmokat fűzött a kommünhöz. „Midőn Pesten a kommün kitört, mi Szegeden voltunk” – emlékezett később a tünt napokra. – „A délutáni feketekávé-nál naponta eszmecserét folytattunk egymással. Juhász Gyula nagy fekete szemei felragyogtak.

– Istenem, de jó lesz nekünk művészeknek. Mi csak alkotni, dolgozni fogunk, az állam megveszi műveinket, de nem a csúnya pénzért, hanem ad nekünk majd szép lakást.

Szegény Gyula nagy lelke a poétaságot a kommün országában így képzelte. Egyszer szeretett volna legalább burzsoá jólétet élvezni, azt is egy hamis álomban láthatta volna meg.”²² Csányi, Móra Ferencsel és Juhász Gyulával e „hamis álom” reményében vállalt az öszirózsás forradalom után kulturális vezető szerepet Szegeden. Ám az álom hamar véres rémálommá vált, s a kommün bukása után az álmodókon ott maradt a láthatatlan bélyeg: egy véres ügy katonái voltak. Legalább is Csányi feltehetően így érezte. Ezért dönthetett úgy, hogy csalódásai elől 1921 nyarán visszamenekül a biztonságosnak remélt baráti közegebe, Szendrey Mihály aradi társulatába. Nem ment egyedül, vele távozott Szegedről a vasárnapi koncertek állandó szereplője, Ocskay Kornél, a szegedi születésű kitűnő tenorista is.

A történelem azonban csúnyán megrézfálta. Trianont követően váratlanul nem Magyarországon, hanem Romániában találta magát. Ám aradi karmesterként ott is töretlenül a magyar kultúra ügyét szolgálta. Az Aradi Hírlap már június 10-én hírül adta, hogy az aradi színházban Medek Anna és Székelyhidi Ferenc, a budapesti Operaház tagjainak vendégszereplésével megkezdődtek a Faust próbái. „A Faust előadását” – állt a lapban, – „Csányi Mátyás, a színház új karmestere vezényli.” Azután az 1921–22-es szezonban a „népszerű aradi karmester és zeneszerző” – ezt az eposzi jelzőt ragasztották nevéhez a lapok – sorra dirigálta Gounod, Rossini, Puccini, Bizet, Mascagni és Leoncavallo operáit „főlényes tudásának teljes érvényesí-

²¹ Sándor János: Thália örökös jegyese – Juhász Gyula, 58.

²² Aradi Hírlap, 1922. szeptember 8.

tésével” – mint azt az Aradi Hírlap 1921. november 8-i számában olvashatjuk. A dalművek tenorszerepeiben hűséges alkotótársként Ocskay Kornél működött közre.

1923 januárjában az Aradi Közlöny *Masa* című, új zenés darabja közelgő bemutatójáról adott hírt. Az operett szövegét Galetta Ferenc, az aradi színház bonvivánja írta. A rövid tudósítás e sorokkal zárult: „Csányi Máttyás nagyszerű, melodikus, simulékony, de határozottan értékes muzsikája nagyban emeli a darab értékét.”²³ Az operettet február 7-én mutatták be. Később műsorra került Kassán, Temesváron, Pozsonyban és Szolnokon is.²⁴ Az 1925-ös év elején egy készülő operájáról adott hírt a Zenei Szemle. „Most kezdi hangszerelni Csányi Máttyás aradi színházi karmester a saját szövegére az *Aranyember*-t, melynek zongorakivonata azoknak, akik hallották, nagyon tetszik.”²⁵ Nem véletlen, hogy Csányi éppen abban az évben írt Jókai Mór hasonló című regénye nyomán operát. Ugyanis ekkor ünnepelték az írófejedelem születésének centenáriumát. A zenemű hihetőleg elkészült, csak hogy keletkezésének idejét a Zenei Lexikon 1925-re, a Magyar Életrajzi Lexikon 1926-ra, a Romániai Magyar Irodalmi Lexikon és Kötő József már idézett műve pedig, 1934-re tette. Kötő még debreceni bemutatójáról is tud, de ennek nincs nyoma, sem a debreceni színészet története, sem a Debrecen zenei élete című kötetekben.²⁶ A mű keletkezésének és további sorsának titka még megfejtésre vár.

Ha lehet, még sűrűbb homály övezi *A szerelem rózsája* című revü-operettjét. Ennek szövegét, – akárcsak a *Masá*-ét –, Galetta Ferenc írta. Kötő József szerint több mint száz előadása volt Aradon, Szatmárnémetiben és Temesváron.²⁷ De játszották még Nagybányán és feltehetően más erdélyi színpadokon is. A Romániai Magyar Irodalmi Lexikon Csányi nevével őt nevezte meg a darab zeneszerzőjének, ám a Galetta címszónál a zenét Komlós Elemérnek és Szegő Nándornak tulajdonította. Ezt az egymásnak ellentmondó adatot Kötő is átvette korábban idézett könyvében. Vajon ki a revü-operett igazi komponistája? Érdemes lenne utána járni!

Az 1925–26-os szezonra Csányi, Fekete Mihály temesvári társulatához szerződött és a Szegeden maturált Jakabffy Dezső színész-rendezővel színészkolát indított, ahol igyekeztek széleskörű képzést biztosítani a leendő

²³ Aradi Közlöny, 1923. január 27.

²⁴ Kötő József: Színjászó személyek Erdélyben 1919–1940, Csányi Máttyás címszónál

²⁵ Zenei Szemle, 1925. március, 197.

²⁶ I. A debreceni színészet története, Debrecen, 1976. és Debrecen zenei élete a századfordulótól napjainkig,

Debrecen, 1975. Mindkettőnek a Debrecen Megyei Városi Tanács V.B. a kiadója.

²⁷ Kötő i.m. Csányi Máttyás címszónál

magyar színészeknek. Csányi Temesváron ünnepelte 1925-ben pályakezde-
se 20 éves évfordulóját is. Ezt követően különböző társulatokkal végigjárja
Erdély városait, Szatmárnémetit, Nagybányát, Marosvásárhelyt, Brassót, de
közben Aradra mindig vissza-visszatér. Azután Csányi Mátyást – mint Péter
László írta, – „a Goga-kormány 1937-ben kiutasította és családjával vissza-
tért Szegedre.” Lánya, Csányi Piroska (1909–1981) az ekkor már elismert
író, az Aradi Közlöny, a Szatmári Újság és más romániai lapok munka-
társa volt. Veje, a katolikus erdélyi családból származó Berey Géza (1908–
1982) szintén hírlapíróként lett ismert. Mikor nincstelenül Szegedre érke-
tek, Csányi Mátyás iskolatársa és barátja, Pásztor József, a Délmagyar-
ország főszerkesztője, a házaspárnak újságírói állást biztosított lapjánál. A
szegedi színháznál Csányi Mátyásnak nem jutott hely... Néhány évvel később
1940-ben, felesége nagynénje, özvegy Csányi Jánosné anyagi segítsé-
gével Berey megvette a lapot, amelyet akkor már Balogh István irányított,
és az újság főszerkesztője lett. Az egyenes gerincű, keresztény etikai érté-
kekhez ragaszkodó Berey nem nézte tétlenül az 1944-es, német megszállás
utáni zsidóellenes atrocitásokat, és felemelte szavát a deportálás ellen.
Nyomban letartóztatták, Dachauba hurcolták és feleségét bebörtönözték.²⁸

A viláégést mindhárman túléltek, de útjuk kettévált. Csányi visszatért
Aradra, míg a házaspár még 1948-ig Szegeden, a Délmagyarország munka-
társa volt, azután a fővárosba költözött. Mivel Berey újságíróként nem volt
hajlandó részt venni az 1956-ot követő megtorlásokban, őt a sajtóból eltávo-
lították és igen szerény körülmények közt érte őket a halál. Csányi Mátyás
háború utáni sorsáról nincsenek adataink. Csak azt tudjuk, hogy ötven éve,
1962. március 6-án, Aradon hunyt el egy nappal operája szegedi bemutató-
jának félszázados évfordulója előtt.

Milyenek voltak Csányi operái? Nem tudom. Egyéb szerzeményeiről
sem mondhatok véleményt, mert nem ismerem őket. De művészi és emberi
tartása, kalandos élete felkeltette iránta érdeklődésemet. Sajnos eddig még
sem magyar, sem román zenekutatóról nem tudok, aki megvizsgálta volna,
vannak-e életművében olyan alkotások, melyeket érdemes lenne újra felfe-
dezni. A magyarok románnak, a románok magyarnak tartották, s ez elég ok
volt arra, hogy ne figyeljenek rá se itthon, se odaát. Az is lehet, méltán hul-
lott ki neve a zenetörténetből. Ezt én nem tudom megítélni, mert csak a
színháztörténet szemszögéből vizsgáltam cselekedeteit, karmesteri és ze-
neszerzői működését. De talán érdemes lenne egyszer a zeneértő szemével
is végigtekinteni ezen a hányatott emberi sorson.

²⁸ 1. Délmagyarország, 2009. január 3. Arcél: Csányi Piroska